

ความเปราะบาง ในครัวเรือนไทยและชนชั้น

**ดุลยภาพ
ดุลยพินิจ**

ติเรก ปัทมสิริวัฒน์ - วิทยา คามุณี - สุวิมล เสงพัฒนา

ทุกครัวเรือนมีโอกาสเผชิญความเสี่ยงด้วยกันทั้งสิ้น เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ภัยพิบัติ โรคระบาด ฯลฯ แต่กลุ่มที่น่าห่วงใยคือครัวเรือนเปราะบาง (vulnerable household) เพราะว่าขาดอาวุธหรือเครื่องมือที่จะต่อสู้กับความเสี่ยง เช่น คนจนหรือใกล้เส้นยากจน คนที่ไม่มีทุนสำรองหรือมีหนี้สินอยู่แล้ว ครัวเรือนที่ไม่มีเงินออมหรือว่าออมน้อย คนที่พำนักในชุมชนแออัด ฯลฯ ในโอกาสนี้ขอนำผลงานวิจัยเกี่ยวกับความเปราะบางในครัวเรือนไทยซึ่งใช้ผลสำรวจครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นหลักฐาน

ก่อนอื่นขอแสดงความขอบคุณสำนักงานสถิติแห่งชาติที่จัดทำผลสำรวจครัวเรือนในปี 2562 สุ่มตัวอย่างครัวเรือนมากกว่า 4 หมื่นครัวเรือนจาก

ทุกจังหวัดทั้งเขตเมืองและชนบท จำนวนสมาชิกครัวเรือนมากกว่าหนึ่งแสนคน บันทึกข้อมูลหลายประเภทซึ่งล้วนมีประโยชน์และคุณค่าทางวิชาการ เช่น อาชีพ รายได้ อายุ การศึกษา การถือครองทรัพย์สินและหนี้สิน ฯลฯ ข้อมูลชุดนี้ใช้แพร่หลายในการศึกษาการกระจายรายได้ของประเทศไทยและขอขอบคุณสถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่และสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ ที่กรุณาสนับสนุนทุนวิจัย

ความเปราะบาง วัดได้อย่างไร? งานวิจัยนี้กำหนดความหมายความเปราะบางโดยอิงหลักเศรษฐศาสตร์ หลักความพอประมาณ และการมีภูมิคุ้มกัน โดยใช้ตัวแปร 6 ตัว คือ การออมน้อยเกินไป (น้อยกว่า 5% ของรายได้) การพึ่งพิงเงินโอนจากภายนอก การกู้ยืมเพื่อมาใช้บริโภค (ไม่ใช่เพื่อการลงทุน) การมีคนทำงานน้อยเกินไปเทียบกับจำนวนสมาชิกครัวเรือน การทำงานที่ไม่เป็นทางการและเป็นแรงงานพื้นฐานได้รับค่าจ้างต่ำ และการไม่มีน้ำประปาใช้ภายในบ้าน แต่ละเรื่องสะท้อนจุดอ่อน (0/1) นำมารวมกันเป็นคะแนน 0 ถึง 6 ดีที่สุดคือ 0 หมายถึงไม่มีจุดอ่อนหรืออีกนัย

หนึ่ง “ไม่มีโรคประจำตัว” ถ้าหากได้คะแนน = 3 หมายถึงครัวเรือนนั้นสอบไม่ผ่านในสามมิติ เป็นจุดอ่อน หรือ “มีโรคประจำตัว 3 ชนิด” นำมาวิเคราะห์ทางสถิติและสร้างรูปกราฟเพื่อสื่อสารสาธารณะพร้อมข้อสังเกตและอภิปรายผลตามสมควร

งานวิจัยสันนิษฐานว่า ความเปราะบางเปรียบเทียบระหว่าง “ชนชั้นทางเศรษฐกิจและสังคม” (socio-economic class) ชนชั้นแบ่งเป็น 6 กลุ่ม คือ เกษตรกร เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน ผู้ประกอบการ นักวิชาชีพ แรงงานทั่วไป และผู้เกษียณหรือไม่ได้ประกอบอาชีพ

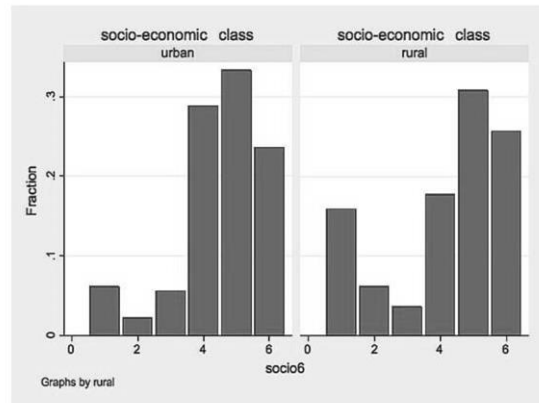
ใน 6 กลุ่ม ผู้ประกอบการและนักวิชาชีพ มีความได้เปรียบทางเศรษฐกิจคือ “มีทุน” หรือ “มีทุนมนุษย์” (การศึกษาสูง) ในทางตรงกันข้าม กลุ่ม

แรงงานทั่วไป ผู้เกษียณหรือไม่มีประกอบอาชีพ และเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นกลุ่มระดับล่างในทางเศรษฐกิจ

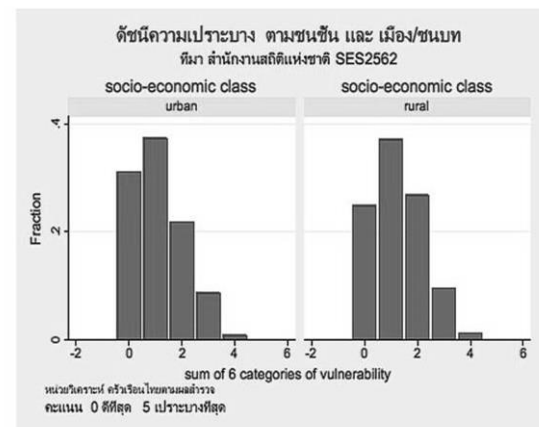
รูปภาพที่ 1 แสดงการกระจายของชนชั้นจำแนกเมืองและชนบท แท่งที่ 1 เกษตรกร 2 เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน 3 ผู้ประกอบการ 4 นักวิชาชีพ 5 แรงงานทั่วไป และ 6 ผู้เกษียณ ผลการศึกษา หนึ่ง ครัวเรือนที่เข้มแข็ง (หรือไม่เปราะบาง) มีประมาณ 30% อีกประมาณร้อยละ 35 มีความเปราะบางอย่างน้อย 1 มิติ ส่วนที่เหลือประมาณ 35% คะแนนความเปราะบางระหว่าง 2-5 ซึ่งถือว่าเสี่ยงสูง

สอง ความแตกต่างระหว่างชนชั้นทางสังคม กลุ่มเสี่ยงสูงสุดคือกลุ่มเกษียณหรือไม่ได้ทำงาน รองลงมาคือแรงงานทั่วไป กลุ่มที่แข็งแรงที่สุดคือผู้ประกอบการเพราะว่า “มีทุน” เป็นเจ้าของกิจการจ้างคนมาร่วมทำงานด้วย รองลงมาคือนักวิชาชีพอาจจะ เป็นเพราะว่า “มีทุนมนุษย์และความรู้” มีงานทำที่มั่นคง

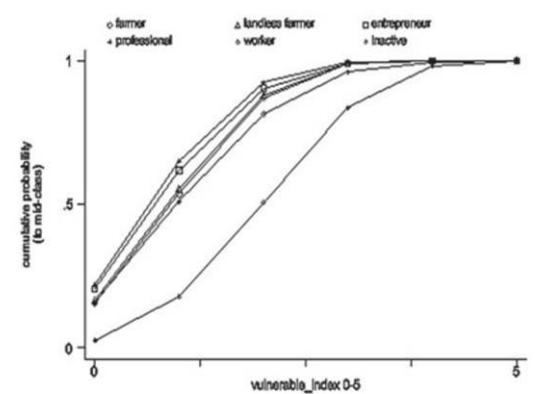
การวิเคราะห์เปรียบเทียบระหว่างชนชั้น เส้นขวามือสุดหมายถึงกลุ่มเกษียณหรือไม่ได้ทำงานลำบากที่สุด เส้นซ้ายมือสุดคือผู้ประกอบการถือว่าดีที่สุด นี่เป็นรายงานวิจัยขั้นต้น-ขั้นต่อไปใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อเข้าใจว่าครัวเรือนเปราะบางปรับตัวหรือจัดการความเสี่ยงอย่างไร

รูปภาพที่ 1

รูปภาพที่ 2

รูปภาพที่ 3 แสดงผลคำนวณคะแนนความเปราะบาง 0 ถึง 5 (ordinal scale)

โรคไวรัสระบาดในปี 2563 ต่อมาจนถึง 2564 ข้าเต็มสถานการณ์ของครัวเรือนเปราะบางอย่างมาก แม้ว่ารัฐบาลจะได้ออกมาตรการเยียวยาหลายครั้งหลายครา ซึ่งจะนำเรื่องราวจากการลงพื้นที่ภาคสนามมาเล่าสู่กันฟังในโอกาสต่อไป